

L'arqueologia d'alta muntanya als Pirineus catalans occidentals

David Antón

david.anton@campus.uab.cat

Universitat Autònoma de Barcelona

Al llarg dels últims 6 anys, des de l'any 2000, es treballa ininterrompudament en un ampli projecte d'investigació prehistòrica de gran projecció al Pirineu lleidatà. La primera part del projecte, denominat "La vida prehistòrica a l'alta muntanya del Pallars Sobirà: de la caçera a la transhumància (9000-50 cal ANE)", va ser possible gràcies a la col·laboració del Departament de Prehistòria de l'UAB amb el Consell Comarcal del Pallars Sobirà, el Ecomuseu de les Valls d'Àneu i l'Associació Pirineu Viu. En una segona fase, gràcies a l'actual implicació, a partir del 2004, del Departament de Prehistòria de la UAB amb el Parc Nacional d'Aigüestortes i l'Estany de Sant Maurici, el projecte, s'ha traslladat a l'àrea del Parc Nacional i el seu entorn geogràfic.

Des de la meua participació al projecte, amb el que col·laboro des de l'any 2006, m'agradaria explicar com s'ha dut a terme aquest treball d'arqueologia a l'alta muntanya, així com fer referència sintèticament a l'estat actual de la investigació

i els reptes que se'ns estan plantejant.

El projecte va néixer com a resposta a un plantejament científic i teòric, pel qual es proposa que la investigació arqueològica ha de donar resposta de forma integral a

Treballs de prospecció al Barranc del Subenuix, Parc d'Aigüestortes i l'Estany de Sant Maurici, setembre de 2006. Foto de l'Autor.

les necessitats de coneixement que la societat demana, amb la intenció de aclarir els diferents problemes que pateix la investigació de la vida de les societats en ambients d'alta muntanya. Així, es concreten les bases per una investigació a llarg termini, destinada a conèixer com s'han desenvolupat les societats humanes al llarg de la prehistòria i protohistòria, en relació amb un medi ambient particular.

Com a punt de partida, es pot afirmar que a finals del Segle XX, ens trobem un greu dèficit de coneixement de les societats prefeudals al Pirineu català, especialment, a l'oest del riu Segre. La recerca ni tant sols recollia aleshores informació sobre una vuitena de jaciments arqueològics que s'havien documentat a l'extensa comarca del Pallars Sobirà. Aquesta mancança d'informació, lamentablement, es feia extensible a tota la regió pirenaica catalana occidental (Gassiot i Jiménez 2005a, Gassiot i Jiménez 2005b).

El plantejament de treball que s'està duent a terme, a més a més, és conseqüència d'una reflexió teòrica-pràctica, el punt de partida de la qual és la hipòtesi de que les diferents societats humanes que visqueren a la zona, no són tant conseqüència del medi ambient que gestionaven, sinó més aviat de la seva pròpia organització social que s'ha anat configurant històricament de diferents maneres. Pel contrari, la hipòtesi tradicional, que veia aquestes societats com "marginals" respecte als denominats "nuclis culturals", recolzava el determinisme dels elements orogràfics en la configuració de les poblacions muntanyenques, des d'una visió estàtica de les transformacions socials. L'acollament i l'economia ramadera s'entenen pels autors clàssics (Pericot 1950, Bosch Gimpera 1919) com l'expressió biòtica del medi en les societats humanes. Partint d'aquest paradigma s'acomodava la prehistòria de les societats muntanyenques a les descripcions que es feien de les poblacions ramaderes de finals del segle XIX i principis del XX; arribant a definir una "cultura pirenaica". Partint d'un punt de vista científic i materialista,

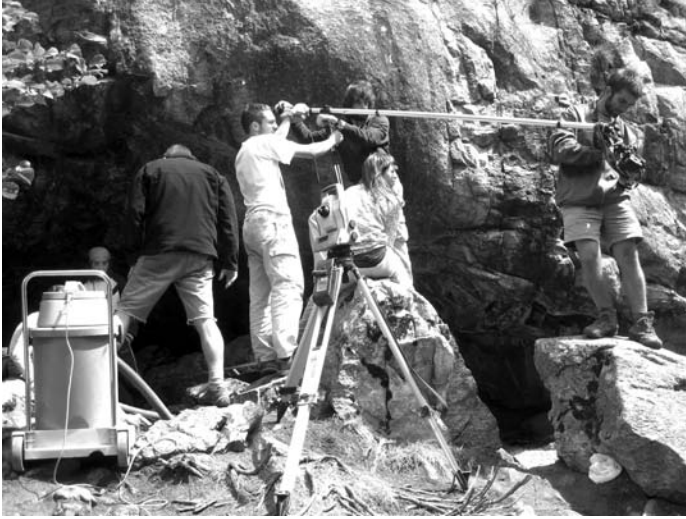
es pretén contrastar empíricament aquestes hipòtesis consolidades per la historiografia tradicional.

El tercer aspecte rellevant que dona sentit a la investigació es la valorització del patrimoni arqueològic i històric de la regió, mitjançant la seva socialització i difusió. Doncs, creiem, que la investigació científica no pot quedar limitada a l'àmbit de l'Acadèmia, sinó que pel contrari, hauria de ser viscuda i coneguda com a pròpia per la societat que actualment viu i configura un territori. Per aquesta raó, en aquests anys, s'han anat realitzant nombroses xerrades i comunicacions, així com una exposició en espais públics cedits pel Parc Nacional d'Aigüestortes i l'Estany de Sant Maurici i l'Ecomunseu de les Valls d'Àneu. A més a més, es va publicar recientment un article en un medi de gran difusió local, El Portarró (Gassiot et al. 2007).

Com ja indicàvem a la definició del projecte d'investigació, la primera part de la recerca va tenir lloc des de l'any 2000 fins al 2003, i es va centrar bàsicament en la prospecció sistemàtica del nord del Pallars Sobirà, el que va permetre documentar 47 localitzacions o contextos arqueològics d'èpoques prehistòriques i històriques prefeudals. Així doncs, es començà a concretar una carta arqueològica de la zona, fins aleshores pràcticament desconeguda en aquest àmbit (Gassiot et al. 2003 i Gassiot 2004).

A partir de l'any 2004, i fins l'any 2006, l'àrea de treball es va traslladar a les serralades i valls del Parc Nacional i del Parc Natural de l'Alt Pirineu. Aquests treballs de prospecció i documentació del registre es varen completar en tres excavacions arqueològiques en extensió: el *Dolmen de la Font dels Coms* (excavat al 2003 i 2004), *l'Estany de la Coveta I* (excavat al 2005), i *La Cova del Sardo* (que es va començar a excavar al 2006).

El *Dolmen de la Font dels Coms* es troba a la Vall de Baisca i es tracta d'una cista

Excavació arqueològica de la Cova del Sardo, Parc d'Aigüestortes i l'Estany de Sant Maurici, agost de 2006. Foto de l'Autor.

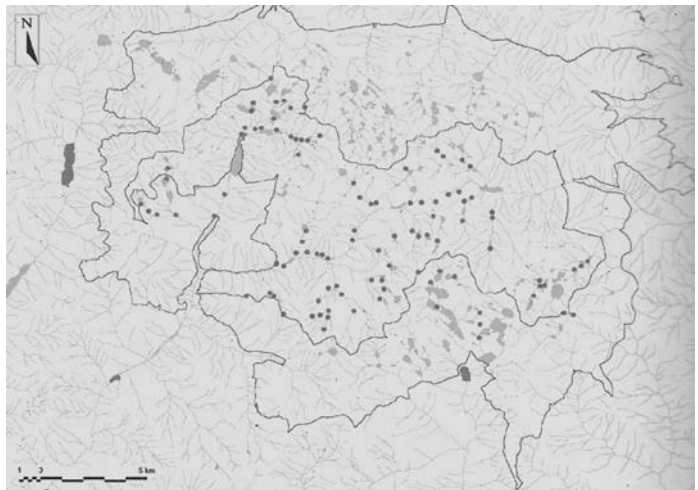
rectangular formada per dos grans lloses i delimitat per un túmul de grans dimensions, format per tres anells concèntrics de pedres. El dolmen s'associa a un *menhir* de 3,75 m. d'alçada. L'estructura, de tipus megalític, fou reutilitzada com un forn per a la reducció de ferro en cronologies romanes (50-222 cal. NE i 47 cal AC-76 cal NE) (Gassiot et al. 2006).

L'Abric de l'Estany de la Coveta I està situat a 2435 m., va ser documentat mitjançant una prospecció al 2004 i excavat en tota la seva extensió a l'estiu del 2005. El nivell de la base té una cronologia mesolítica recent (7000-6570 cal ANE). No obstant això, s'ha pogut datar la contínua reocupació de l'abric en èpoques neolítiques (3340-3020 cal ANE) i històriques (Gassiot i Jiménez 2005a).

La Cova del Sardo és un abric que es situa a 1830 m., al costat del riu Sant Nicolau a la Vall d'Aigüestortes. Al realitzar-se un sondeig estratigràfic al 2004 es varen poder documentar diversos nivells arqueològics amb gran quantitat d'eines lítiques i fragments ceràmics, fogars i

restes de fauna. Amb la datació dels nivells, es va confirmar la potència estratigràfica del jaciment i la recurrència en la ocupació de l'abric. Els seus nivells neolítics es varen datar en 2890-2707 cal ANE i 3943-3799 cal ANE. A més a més, es va verificar, amb l'estudi dels materials i noves datacions, l'entitat de diferents nivells romans, tardoantics, prefeudals i moderns. L'estrat inferior es caracteritza per la seva indústria lítica i la manca de restes ceràmiques, per la qual cosa es podria contextualitzar com a mesolític, malgrat que encara no s'ha datat. Al 2006 va començar l'excavació del jaciment en extensió, inicialment projectada per 3 anys (Gassiot i Jiménez 2005b, Gassiot et al 2006a).

De forma paral·lela a les excavacions arqueològiques,

Mapa del Parc Nacional d'Aigüestortes i l'Estany de Sant Maurici amb la localització dels jaciments arqueològics documentats. (Reproducció autoritzada de l'original, a: Gassiot et al. 2007).

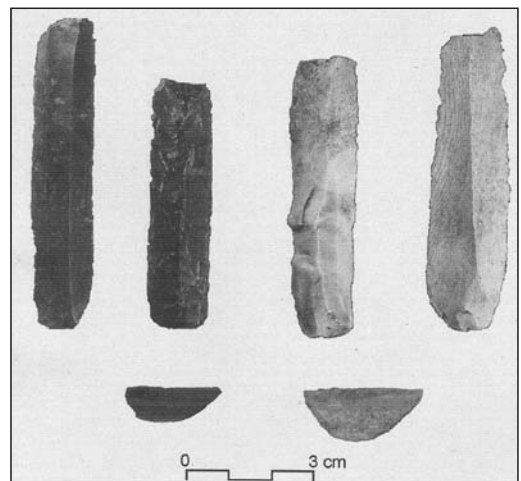
s'ha completat la prospecció d'una àmplia zona del Parc Nacional i el seu entorn, documentant-se més de un centenar de contextos arqueològics, que juntament amb els ja esmentats del Pallars Sobirà, sumen més de 200 localitzacions per la zona dels Pirineus lleidatans occidentals.

Els treballs de prospecció i documentació arqueològica es realitzen de forma científica i sistemàtica. Cada context arqueològic identificat es descriu, es fotografia, es localitza en coordenades GPS, s'ubica al mapa topogràfic, i tota aquesta informació es detalla en una fitxa individualitzada. A més, quan el lloc es considera de certa rellevància, es fa la seva topografia amb l'estació total, realitzant el seu dibuix tècnic a escala sobre el paper. També, de tant en tant, es fa necessari fer petits sondeigs, amb metodologia arqueològica, amb la intenció de verificar la potència del jaciment i poder situar-lo cronològicament; la qual cosa es porta a terme mitjançant l'estudi de les restes arqueològiques trobades i la datació dels nivells pel mètode del C14, realitzat sobre ossos o carbons aportats entròpicament. Gràcies a aquesta tècnica, a més de reconèixer les seqüències arqueològiques és possible situar els jaciments a un marc cronològic que permet superar els problemes que presenta aplicar certs criteris crono-culturals als artefactes trobats. Totes les datacions s'obtenen mitjançant la tècnica del C14 AMS, i es calibren amb la corba INTCAL04.

A partir dels estudis realitzats en els últims 7 anys, s'han pogut definir diferents tipus de troballes. En primer lloc destaquem la localització d'artefactes lítics i ceràmics en superfície, generalment descontextualitzats. D'aquests, s'ha de destacar la troballa de dues làmines de sílex al·lòcton trobades a 2740 m. d'alçada, a un cim a prop de l'Estany Negre de Peguera. Com també un vas ceràmic de tipus globular, tipològicament del Bronze, trobat pràcticament sencer, a una cavitat d'un tarter, localitzat 2430 m., a la Vall de Llacs. En segon

lloc, trobem un segon tipus de localitzacions, de major importància per la investigació, que són les coves, balmes i abrics. Es tracta de formacions naturals, majoritàriament granítiques que, on la sedimentació ho ha permès, s'ha pogut documentar la contínua reocupació de l'espai. A vegades, aquest tipus de jaciments, presenten estratigrafies llargues i complexes (*Cova del Sardo*, *Abric de l'Estany de la Coveta I*) que van des de l'Holocè antic fins l'època actual. Són especialment recurrents les ocupacions d'època neolítica i tardoantiga/alt-medieval. Un tercer tipus de jaciments documentats, són els de tipus megalític, com els túmuls, cistes o cercles de pedres (*Dolmen de la Font dels Coms*). A més, es van reconèixer un quart tipus de localitzacions associades a pràctiques econòmiques determinades, com la producció siderúrgica. La major part són de cronologies d'època antiga, romana o visigòtica; però també n'hi han modernes. Es tracta de mines, a cel obert o en galeria, de forns i de tallers de reducció de metalls, sobretot de ferro.

El treball de camp realitzat es completa al laboratori amb l'estudi dels materials arqueològics. Gràcies a la col·laboració del Departament d'Arqueologia i Antropologia del

4 Làmines y dos geomètrics de sílex, procedents de l'excavació a la Cova del Sardo, Planell d'Aigüestortes. (Reproducció autoritzada de l'original: Gassiot et al. 2007).

CSIC s'està portant a terme l'anàlisi funcional i morfològica de les eines lítiques. De la mateixa manera, als laboratoris d'arqueologia de la UAB es realitzen treballs de restauració de peces ceràmiques i l'anàlisi antracològic i del sediment. Aquests anàlisis permeten avaluar la funció econòmica de les ocupacions prehistòriques mitjançant l'estudi dels recursos vegetals i animals consumits (Gassiot 2005).

La base d'aquest treball de prospecció i documentació s'emmarca en l'ample projecte anteriorment descrit, atenent especialment als contextes arqueològics que queden fora del marge temporal conegut mitjançant la història escrita per a la zona, que és molt limitada, no tant sols en època romana o tardoantiga, sinó també en èpoques feudals i modernes.

A partir de l'estudi realitzat podem afirmar que les societats que van viure a la muntanya al llarg de l'Holocè foren diferents i van portar a terme diverses formes d'explotació econòmica i social del medi, que pot comprendre des de la caçera i la recol·lecció, a les èpoques més antigues, fins a la metal·lúrgia del ferro en època romana. A més a més, creiem que la gestió ramadera de les pastures i l'agrícola dels valls més fèrtils, es va donar a terme tant en èpoques

prehistòriques com històriques. Si ben és cert que les dades actuals encara són molt limitades pel coneixement de la ramaderia y de la agricultura a les muntanyes a la prehistòria. Les estudis pol·línics realitzats donen la presència de *Cerealia* per cronologies neolítiques a l'entorn del Parc d'Aiguestortes, el que ens estaria indicant una producció agrícola llavors a la zona. No podem entendre, doncs, a les societats que varen

a terme, la potencialitat i la rellevància que té pel coneixement de les societats prehistòriques i protohistòriques l'àrea estudiada és immensa, i va més enllà de les capacitats materials i temporals d'aquest projecte. Tot i aquestes limitacions, hem de ser conscients que davant la radical transformació que pateixen les muntanyes, degut als seus nous usos socials no sempre respectuosos ni amb el medi ni amb el paisatge, la

Treballs de documentació arqueològica de un abríc a l'Estany Eixerola, Vall Fosca, setembre de 2006. Foto de l'Autor.

poplar el Pirineu com una *cultura pirenaica*, estàtica i marginal. A cada moment, cada societat determinada, en funció de les seves necessitats, es relaciona amb el medi en el que viu, transformant-lo, i configurant, doncs, un paisatge social.

Tal i com es desprèn dels resultats dels treballs portats

documentació de cada jaciment arqueològic és imprescindible per possibilitar la seva preservació futura. És per això, que el treball que ens ocupa va més enllà del debat científic i teòric sobre el coneixement del passat, ja que hem de donar a conèixer el nostre patrimoni, per tal de poder conservar-lo i posar-lo en valor.

Notes

¹ Totes les datacions s'obtenen mitjançant la tècnica del C14 AMS, i es calibren amb la corba INTCAL04.

² Les estudis pol·línics realitzats donen la presència de *Cerealía* per cronologies neolítiques a l'entorn del Parc d'Aigüestortes, el que ens estaria indicant una producció agrícola llavors a la zona.

Bibliografia

- BOSCH-GIMPERA, P. (1919) *Prehistòria catalana*. Vol. 16. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- GASSIOT, E. (2004) *Memòria d'intervenció "Prospeccions arqueològiques a l'alta muntanya del Pallars Sobirà. Anys 2001 i 2002"*. Memòria. Barcelona: Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.
- GASSIOT, E. (2005) *Asistencia técnica para el inventario de detalle de los recursos arqueológicos del Parque Nacional de Aigüestortes i Estany de Sant Maurici. Informe Final*. Madrid: Organismo Autónomo de Parques Nacionales. Ministerio de Medio Ambiente.
- GASSIOT, E.; JIMÉNEZ, J.; OLTRA, J. (2003) "Prospecciones arqueológicas en alta montaña. La zona alta y media del Pallars Sobirà (Lleida, Catalunya) y su relación con manifestaciones arqueológicas más amplias". A: *Encuentro de jóvenes investigadores sobre el Bronce Final y el Hierro en la Península Ibérica*. Salamanca: Universidad de Salamanca, Fundación Duques de Soria, p. 339-361.
- GASSIOT, E.; JIMÉNEZ, J. (2005) *Informe d'intervenció programada "Prospecció i Cartografia arqueològica a la Noguera de Tor (Alta Ribagorça). Any 2005*. Barcelona: Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.
- GASSIOT, E.; JIMÉNEZ, J. (2005a) *Informe de la "Excavació Arqueològica a l'Abric de l'Estany de la Coveta I (Juny-Setembre, 2005)*, Barcelona: Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.
- GASSIOT, E.; JIMÉNEZ, J. (2005b) *El poblament prefeudal de l'alta muntanya dels Pirineus Occidentals Catalans (Pallars Sobirà i Alta Ribagorça)*. Tribuna de Arqueologia.
- GASSIOT, E.; JIMÉNEZ, J.; PICÓN, A. (2006) "Nuevas aportaciones al estudio de la prehistoria y protohistoria en las zonas altas del Pallars Sobirà: Planteamientos, Resultados y Potencialidad." A: *Simbolismo, Arte e Espaços Sagrados na Pre-história da Península Ibérica. Actas do IV congresso de arqueologia peninsular*. FERREIRO BICHO, N. (ed). Faro (Portugal), Universidade do Algarbe, p. 169-179.
- GASSIOT, E.; JIMÉNEZ, J.; GARCÍA, V.; CELMA, M. (2006a) *Excavaciones arqueológicas a la Cova del Sardo (Boi). Informe de la Campaña 2006*. Barcelona: Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.
- GASSIOT, E.; CELMA, M.; GARCÍA, V.; JIMÉNEZ, J. (2007) "La vida humana a les muntanyes a la prehistòria: noves dades arqueològiques." A: *El Portarró, n° 21*. Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, p. 4-6.
- PERICOT, L. (1950) *Los sepulcros megalíticos catalanes y la cultura pirenaica*. Barcelona: Instituto de estudios pirenaicos – CSIC.